
РЕЦЕПЦІЯ АНТРОПОЦЕНТРИЧНОГО КОДУ РОМАНУ «СОБОР» ОЛЕСЯ ГОНЧАРА В АСОЦІАТИВНОМУ ПРОСТОРІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Заєць Валентина

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-712-3-1-5>

ВСТУП

Українська мова в епоху глобалізаційних змін відображає процеси, які вказують на особливості рецепції антропоцентричних дериватів в романі «Собор» Олеся Гончара в асоціативній свідомості нового покоління, здатність живої мовної реакції сучасної молоді на словотворчий потенціал класика¹. Інтерес до змін не є випадковим. Як стверджує К. Г. Городенська, насамперед цей період, що «пов'язаний із пробудженням національно-мовної свідомості української еліти, піднесенням культурного рівня населення тощо, а також мовними чинниками, насамперед розгортанням внутрішньомовних процесів, спрямованих на зміцнення автохтонних словотвірних варіантів та збереження самобутності національного словотворення»². Нині вбачаємо зацікавленість історією української мови «як визначальної ознаки національної культури, до створених цією мовою текстів, що засвідчують зростання пізнавально-креативної функції літературної мови, означають певні віхи її інтелектуалізації, естетизації й ролі в духовному житті нації»³.

Інтелектуальний простір українського народу не може існувати без літературної мови, що відшліфована мовною практикою. Відтак мова художнього твору «виявляє виразну тенденцію до індивідуалізації висловлення, пошуку таких засобів виразності, які б асоціювалися з індивідуальною мовотворчістю»⁴.

¹ Гончар О. Т. Собор : роман. Київ : Дніпро.1989. 270 с.

² Городенська К.Г. Нові явища та процеси в українському словотворенні : динаміка чи деструкція словотвірних норм. *Українська мова*. 2013. № 2. С. 3.

³ Літературна норма і мовна практика : монографія / за ред. С. Я. Єрмоленко. Ніжин : ТОВ «Видавництво» «Аспект-Поліграф». 2013. С. 31.

⁴ Там само, С. 31.

Мета дослідження – з'ясувати специфіку та особливості рецепції антропоцентричних дериватів Олеса Гончара в асоціативній свідомості сучасної молоді. Для досягнення мети поставлено такі завдання: 1) здійснити вибірку з тексту роману «Собор» Олеса Гончара антропоцентричної лексики, що маркує діячів та носіїв ознак із суфіксами **-ар-, -ак-, -ах-, -ач-, -ех-, -ець-, -ник-, -ик-, -иц-, -к-, -ух-, -юг-, -яг-, -як-** та сформувати корпус зі слів-стимулів (27 одиниць), як-от: *бабеха, баламутка, бідолаха, блукач, бренькач, вимагач, відщепок, дошкульник, інтелектуал, кокетуха, легковажниця, любимчик, нахлібник, невтомниця, переучка, підтоптанець, пожирач, роботяга, розумака, розпитувач, руйнач, службака, старцюга, тунейда, фальшивець, чеснюга, шукальниця*; 2) провести вільний асоціативний експеримент серед студентів різних спеціальностей для фіксації їхніх вербальних реакцій; 3) згрупувати отримані асоціативні поля, виокремивши в їхній структурі ядерну зону та периферію; 4) проаналізувати когнітивно-семантичні особливості сприйняття експресивних та пейоративних назв осіб сучасними мовцями; 5) виявити рівень взаємодії новизни семантики та авторських значень.

Метод «вільних асоціацій» дозволив змодельовати асоціативні поля досліджуваних лексем, відобразити специфіку рецепції ідіостилію Олеса Гончара у свідомості сучасного молодого покоління, а також з'ясувати рівень продуктивності зазначених словотвірних моделей у когнітивній базі сучасних носіїв мови⁵. Безумовно, «на вибір варіанта впливає освіта, загальний культурний рівень мовця, його ставлення до мови взагалі»⁶. Оскільки людина є вірцем усіх мовних явищ, тому структура мови безпосередньо відображає її сприйняття світу. Водночас розбір слів і реакцій «за змістом показав ширину й глибину знань, наявність у свідомості легко виникаючих асоціацій»⁷.

Експеримент проводився дистанційно у три етапи (щоосені протягом 2023–2025 рр.). Загальна кількість опитаних – 300 осіб із числа студентів Київського столичного університету імені Бориса Грінченка віком від 17 до 21 року. Учасники опитування є носіями української мови і постійно мешкають в місті Києві та Київській області. Слова-реакції (8100 виявів) розкрили знання, здатність відображати асоціації, що виникали у свідомості носіїв української мови. Отримані результати з високою збіжністю ядерних

⁵ Лозова О. М. *Методологія психосемантичних досліджень етносу*: монографія. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2011. 100 с.

⁶ Літературна норма і мовна практика : монографія / за ред. С. Я. Єрмоленко. Ніжин : ТОВ «Видавництво» «Аспект-Поліграф». 2013. С. 31.

⁷ Лозова О. М. *Методологія психосемантичних досліджень етносу*: монографія. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2011. 101 с.

та периферійних реакцій було об'єднано у спільний масив для отримання більш репрезентативної вибірки. Загалом це унікальний пласт лексичних одиниць на позначення осіб, що в українській дериватології має не тільки експресивно-оцінне, а й пейоративне забарвлення. Окрім того, нами зафіксовано, як сучасна молодь сприймає та кодує специфічні словотвірні моделі та експресивну лексику української класики.

1. Семантичні зміни в асоціаціях молодіжного середовища

Мовна реакція сучасного читача формує культурологічний простір носіїв. Художній текст, у тому числі класичний, створює духовний світ особистості та викристалізовує національну ідентичність у свідомості молодого покоління під впливом нових соціокультурних реалій. Зауважимо, що художній стиль має «найбільше можливостей для пошуків індивідуального стилю й, відповідно, для реалізації мовної моди»⁸. Водночас зважимо на той факт, що «здебільшого мода досить швидко змінюється, новизна нейтралізується, і на кожному етапі мовокористування в різних мікросоціумах виникають за принципом наслідування нові «модні» засоби мовного вираження»⁹.

Виявити асоціації, що виникли у свідомості носіїв мови через обрання реакцій на стимули, вагомі в лінгвокультурології українців, адже «кожен автор живе в певному часі, фізичному й соціокультурному просторі і відтворює, описує світ крізь призму індивідуального досвіду, національної культури, до якої він належить»¹⁰. У нашому дослідженні спираємося на думку І. Г. Сасевич, згідно з якою «про антропоцентризм доцільно говорити там, де є можливість вибору відбиття людського погляду», адже «кожна національна мова зумовлює сприйняття її носіями навколишнього світу і є своєрідним світоглядним орієнтиром»¹¹. Науковиця також доводить, що «визначальною є і функція людини як творця мови – універсальної знакової системи, акумулює в собі звичаї, традиції, вірування, специфічні духовні й матеріальні реалії, притаманні певному етносу норми життя у соціумі, тобто всі компоненти національної культури»¹².

В україністиці відомі антропоцентричні розвідки вчених, що фіксують

⁸ Літературна норма і мовна практика : монографія / за ред. С. Я. Єрмоленко. Ніжин : ТОВ «Видавництво» «Аспект-Поліграф». 2013. С. 291.

⁹ Там само, С. 291.

¹⁰ Там само, С. 62.

¹¹ Сасевич І. Г. Антропоцентризм у мові і мовознавстві. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія (мовознавство). 2015. С. 199–205.

¹² Там само, С. 203.

результати мовомислення носіїв мови¹³, а також праці зарубіжних дослідників¹⁴.

Слово-стимул «*бабеха*» в романі Олеся Гончара має негативну конотацію, на відміну від образу працюючої жінки. Письменнику вдалося розкрити наслідки регресивного мислення з обивательським стилем життя та речоцентризмом. За результатами опитування, бачимо, що реципієнти ядром асоціативного поля визначили реакцію «*повнотіла*» (120 реакцій, 40%). Близню периферію сумарно поєднують 83 відповіді, або 28%, а саме: «*огрядна*» – 44, «*товста*» – 25, «*бабище*» – 14. Дальню периферію утворили реакції, що разом мають 97 збігів, 32%, а саме: слова «*повновида*» (60 реакцій, 20%), «*бабця*» (15; 5%). Отже, семантичних змін у реакціях опитаних не виявлено, оскільки зафіксовані лексичні одиниці входять до висловника носіїв мови.

У романі «Собор» Олесь Гончар образ «*баламутки*» наділив непосидючістю, непостійністю, схильністю до вигадок тощо. Результати експерименту показали, що соціальний неспокій передають ядерні реакції, як-от: «*непосидько*», «*пліткарка*». Сумарно дають 120 відповідей, або 40% (по 60 збігів кожна, або 20%). Близню периферію утворили реакції з однаковою відповіддю (по 18 виявів), що сумарно становлять 108 збігів, або 36%, а саме: «*бешкетниця*», «*брехуха*», «*бунтарка*», «*говоруха*», «*пустунка*», «*провокаторка*». Інша група віддалених реакцій з нечастотними збігами сумарно становить 72 вияви, або 24%, а саме: «*інтригантка*», «*неспокійна*», «*підбурювачка*», «*заколотниця*», «*шахрайка*», «*спокусниця*», «*хитрунка*». Отже, сучасні респонденти у словах-реакціях підтвердили розуміння соціальної незрілості зі схильністю до розваг та порушень спокою, нестійкості поглядів із провокативною та деструктивною поведінкою з надмірною мовленнєвою діяльністю, що підтверджує суголосність авторської думки та мислення сучасної молоді.

Слово-стимул «*бідолаха*» в романі Олеся Гончара маркує долю простих трудівників. За результатами проведеного опитування, ядром асоціативного

¹³ Бутко С., Гурова О. Асоціативні поля лексем дівчина, дівчинка, дівча, діва, дівуля, діваха як репрезентанти української лінгвокультурної свідомості. *Slavia Orientalis*, 2022. Том LXXI. С. 175–191; Засєч І.Г. Структура та динаміка асоціативних полів лексем дівчина, жінка, хлопець, чоловік. «Вісник Дніпропетровського університету. Серія Мовознавство» 2011, № 11, вип. 16, С. 127–133; Капранов Я. В., Івановська Б. О., Малинюк І. В. Асоціативні реакції українців на слова стимули із семантикою резилентності: моделювання фрагментів індивідуальної свідомості. *Слобожанський науковий вісник*. Серія: Філологія, випуск 3. 2023. С. 41–46.; Корольова В.В. Гендерні концепти в мовній свідомості сучасної молоді, «Дослідження з лексикології і граматики української мови» 2014, вип. 15, С. 11–17; Сасєвич І. Г., Крилова М. І. Людина-митець у свідомості носіїв української мови (за результатами асоціативного експерименту). *Мовознавчий вісник* (34). 2023. С. 56–63.

¹⁴ Bartmiński J. Podstawy lingwistycznych badań nad stereotypem – na przykładzie stereotypu matki. *Język a kultura*. 1998. No 12. P. 63–83.

поля стала лексема **«нещасний»** (156 збігів, 52%). Близню периферію сформували 78 реакцій, або 26%: **«бідося»** (21, 7%), **«злидар»** (18, 6%), **«одинак»** (18, 6%), **«страждалець»** (21, 7%). Дальня периферія становить 66 збігів, або 22%: **«невдаха»** (15, 5%), **«бідний»** (12, 4%), **«бідняга»** (9, 3%), **«бідняк»** (6, 2%), **«нещасливець»** (12, 4%), **«безпорадник»** (2, 0,7%), **«безталанний»** (3, 1%), **«неборак»** (6, 2%), **«сердега»** (1, 0,3%). Більшість опитаних образ **«бідолахи»** асоціюють з нещасливим життям, що частково збігається з авторським задумом. Реакції ближньої та дальньої периферій групуємо на дві категорії, одна з яких поєднує милосердність (**«бідося»**, **«страждалець»**, **«сердега»**), друга – малі статки (**«злидар»**, **«бідняк»**). Тоді як асоціація **«одинак»** підтверджує розуміння реципієнтами самотності та суспільної відчуженості.

В аналізованому тексті є стимул **«блукач»**, що має, безсумнівно, негативну оцінку та спонукає не тільки глибокого філософського, екзистенційного, а й водночас національного підтексту переосмислення. Ядром асоціації стала лексема **«мандрівник»** (152 опитаних – 51%), що, безумовно, показало здатність реципієнтів об'єктивно оцінювати прагнення знайти в житті духовну, ментальну опору. На периферії асоціації опинилися слова-реакції 70 виявів (23%), що викликає як традиційні літературні, так і новітні соціокультурні, геймерські чи психологічні конотації в асоціативному ряді (**«Мойсей»**, **«загублений»**, **«безхатко»**, **«скитальник»**, **«волоцюга»**, **«навігатор»**, **«шукач»**, **«бурлака»**, **«переселенець»**, **«турист»**, **«кочівник»**, **«аскет-самітник»**). Отже, сучасне сприйняття слова-стимулу **«блукач»** викликало асоціації, що не збігаються із задумом автора. Помічено, що в результаті модернізованих та технологійних зрушень асоціативний ряд 78 відповідей (26%), з них 48 слів-реакцій (16%) має зміщення до реалій життя цифрового світу (**«тревелер»**, **«турист»**, **«мігрант»**, **«археолог»**), тоді як 30 відповідей (10%) мають розбіжності в конотації, що спричинена насамперед десакралізацією поняття слова-подразника **«блукач»**, що виражена реакціями, як-от: **«мігрант-скиталець»**, **«кочівник»**, **«переселенець»**, **«пошуковець»**.

Лексема-стимул **«бренькач»** у романі Олеся Гончара **«Собор»** має конотацію людини, яка віддає час неважливому заняттю, віддаючи намарно внутрішній ресурс. За результатами опитування, ядро асоціативного поля становить реакція **«музикант»** (177, або 59%), що демонструє позитивну оцінку сучасних респондентів. На периферії зафіксовано слова-реакції з позитивною конотацією (33, або 11%), як-от: **«гравець»**, **«музика»**, **«музикант-початківець»**, а також із негативним забарвленням виявлено у 33 відповідях (11%), а саме: **«трубадур»**, **«бренькало»**, **«недомузикант»**, **«брязкальчик»**, **«побрязкач»**. При цьому 57 відповідей (19%) виявилися

іррелевантними, а саме: «*ноти*», «*гітара*», «*гітарист*», «*скрипаль*», «*дзвінок*», «*кишеня*», «*байдужість*», «*балагур*», «*надоїдливий*», «*брехун*», «*говорун*», «*звуки*» тощо. Це пояснюється нестачею життєвого досвіду для об'єктивної оцінки. Отже, опитані не виявили зсувів у конотації стимулу «*бренькач*» не зафіксовано.

Аналіз реакцій на слово-стимул «*вимагач*» свідчить про розсіювання уваги респондентів під час вибору слів-реакцій, що зумовлено відмінностями в їхньому соціокультурному та особистісному досвіді. Ядро асоціативного поля формує лексема «*шантажист*» – 68 виявів (23%). До ближньої периферії належать реакції «*колектор*» (39, або 13%) та «*здирик* / *здирач*» (25, або 8,3%). Незначну й однакову кількість частотних збігів виявлено серед таких одиниць, як-от: «*рекети́р*», «*керівник*» і «*хабарник*» (загалом 24 відповіді – 8%). Слово-реакція «*диктатор*» зафіксоване у 9 випадках (3%). Рівну кількість виявів мають лексеми «*злочинець*» і «*грабіжник*» (сумарно 10 відповідей, або 3%), а також «*шахрай*», «*розбійник*», «*суддя*» та «*аферист*» (разом 16, або – 5%). Поодинокі реакції становлять сукупно 5,7% (17 одиниць), серед яких простежуються як нормативні, так і колоквіальні чи застарілі форми («*авантюрист*», «*бандит*», «*брокер*», «*вибивайло*», «*викладач*», «*жебрак*», «*корупціонер*», «*клянькач*», «*лихвар*», «*маніпулятор*», «*тренер*», «*педант*», «*требувач*», «*хапун*», «*Шейлок*»). Прикметно, що вагома частка відповідей (92 реакції – 31%) є іррелевантними, оскільки репрезентовані складними синтаксичними конструкціями, що не відповідають умовам асоціативного експерименту.

Слово-стимул «*відщепок*» у романі Олеса Гончара характеризує зайву людину. За результатами експерименту, сучасні реципієнти визначили три реакції, сумарна кількість яких 198 виявів, або 66%: «*небажаний*» (69, 23%), «*вигнанець*», (63, 21%), «*відкинутий*» (66, 22%). Ближню периферію «*відчуженець*» (27, 9%), «*самітник*» (27, 9%), «*одинак*» (24, 8%). Сумарно 78 виявів, або 26%. Дальню периферію сформували 24 реакції, або 8%, а саме: «*аутсайдер*» (3, 1%), «*пустельник*» (6, 2%), «*зайвий*» (6, 2%), «*чужак*» (6, 2%), «*Мартин Боруля*» (1, 0,33%), «*Чіпка Варениченко*» (1, 0,33%), «*маргінал*» (1, 0,33%). Отже, сучасний читач продемонстрував зв'язок літературного образу «*відщепка*» в авторському тексті та сприйняттям соціально-психологічним реципієнтом крізь призму ізоляції та відсторонення, відчуження.

У реакціях респондентів слово-стимул «*дошкульник*» показало певні розпорошення реакцій через вияви ядром асоціативного поля трьох реакцій, як-от: «*набридач*» (63, 21%), «*допікач*» (57, 19%), «*критикан*» (66, 22%). Сумарна кількість становить 186 виявів, 62%. Ближню периферію

сформували реакції, що характерні молодіжному сленгу («душнила») (30, 10%), запозичена лексема «хейтер» (24, 8%) та питомо українська лексема «поганець» (27, 9%). Сумарно 81 вияв, або 27%. Найменшою групою дальньої периферії є 33 вияви, або 11%: «гостромовець» (3, 1%), «зловредник» (6, 2%), «зачіпака» (6, 2%), «задирака» (3, 1%), «провокатор» (6, 2%), «знущальник» (6, 21%), «аб'юзер» (3, 1%). Отже, рівноцінність ядерних реакцій вбачаємо у сприйнятті сучасною молоддю «дошкульника» як вербального агресора, який завдає емоційного дискомфорту. Тоді як використання молодіжного сленгу «душнила» та запозиченої лексичної одиниці «хейтер», доводить про оновлення сучасної комунікативної культури. Дальня периферія вказує на токсичність, психологічний тиск, що не сприймається сучасними комунікаторами.

Сучасні реципієнти слово-стимул «інтелектуал» розуміють як надзвичайно потужний вияв розуму, що підтверджує реакцію ядра «розумний» (108, 36%), «розумник» (81, 27%). Разом 189, або 63%. Близня периферія представлена реакціями «мудрець» (18, 6%), «мислитель» (18, 6%), «ерудит» (18, 6%). Сумарно 54 збіги, або 18%. Дальня периферія представлена лексемами, як-от: «професор» (15, 5%), «розумака» (15, 5%), «мега мозок» (9, 3%), «письменник» (6, 2%), «геній» (3, 1%), «ботан» (3, 1%), «вундеркінд» (6, 2%). Сумарно 57 виявів, або 19%. Низький показник вияву реакції «ботан» є свідченням недооцінювання новим поколінням знань та їх ролі в соціумі.

Слово-стимул «кокетуха» в романі «Собор» є уособленням непостійності, суперечливості життєвих поглядів. За результатами проведеного опитування, ядром асоціативного поля стала лексема «кокетка» (66 відповідей, або 22%). Близню периферію утворюють 135 реакцій, або 45%, що характеризують розуміння реципієнтами безтурботного життя, як-от: «грайлива» 15 збігів, 5%, «дівчина» (21, 7%), «залищальниця» (15, 5%), «звabниця» (18, 6%), «спокусниця» (24, 8%), «фліртувальниця» (27, 9%), «загравальниця» (15, 5%). Більш цікаві результати виявлено в дальній периферії, що охопила 99 виявів, 33%: «кокетниця» (12, 4%), «балакуха» (12, 4%), «вертихвістка» (12, 4%), «леговажниця» (9, 3%), «веселуха»/ «веселунка» (9, 3%), «жартівниця» (9, 3%), «модниця» (9, 3%), «запальничка» (6, 2%), «пikмі» (6, 2%), «привабниця» (6, 2%), «приваблива» (6, 2%), «смішнявка» (1), «циндра» (1), «чепуруха» (1).

Отже, окрім стилістично виразних дериватів, що характеризують колоритне розмовне мовлення, фіксуємо результати трансформації стимулу «кокетуха» через матрицю соціальних мереж (ТикТок, Instagram). Окремі реакції «пikмі», «запальничка», «смішнявка» дають підстави зробити висновок про відкидання сучасним читачем драматизації життєвих

обставин класичного твору, а навпаки показують мотивацію до створення атмосфери карнавалізації, також когнітивної переоцінки.

Слово-стимул *«легковажниця»* розкривається через реакції сучасних читачів роману *«Собор»* Олесея Гончара. Ядро асоціації утворила реакція *«кокетка»*, що становить 105 збігів, або 35%. Фіксуємо, що реципієнти сприймають легковажну поведінку, чітко характеризують розумову обмеженість, поверховість мислення, низький рівень морально-етичної поведінки. Близню периферію становлять реакції *«бездумна/ бездумниця»* (24 збігів, або 8%), *«вертихвістка»* (24 збігів, або 8%), *«звабниця»* (21, або 7%), *«повія»* (18, або 6%), *«грайлива»* (15, або 5%), *«загравальниця»* (12, або 4%), *«гультьайка»* (12, або 4%), *«фліртунка»* (9, або 3%), *«вітрогонка»* (9, або 3%). Сумарно 144 вияви, або 48%. Дальню периферію сформувала 51 відповідь, або 17%, а саме: *«дівчина-кокетка»* (12, або 4%), *«фліртуха»* (9, або 3%), *«приваблива»* (9, або 3%), *«пikмі»* (9, або 3%), *«пустодумка»* (6, або 2%), *«смішнявка»* (3, або 1%), *«циндра»* (3, або 1%). Отож, нове покоління слово-стимул *«легковажниця»* асоціюють із кумедністю, гумором, легкістю, що миттєво захоплює поверхнево на короткий час. Таким чином, фіксуємо зсув від негативної авторської оцінки поведінки героїні класичного твору до легкого недовготривалого кокетства, що помітно в асоціаціях нового покоління мовців.

За результатами проведеного експерименту слово-стимул *«любимчик»*, ядром асоціативного поля стала лексема *«улюбленець»* (159 виявів, 53%), близню периферію займають *«улюблений»* (69, 23%), *«фаворит»* (66, 22%). Дальня периферія має малочастотні збіги (6 виявів, 2%): *«красава»*, *«любимка»*, *«циндра»*, *«зірочка»*, *«мазунчик»*, *«пестун»*. Отже, результати асоціативного експерименту підтверджують зсув стилістично маркованого стимулу *«любимчик»* на унормований варіант, оскільки реакції ядра *«улюбленець»* (53%) та ближньої периферії *«улюблений»* (23%) підтверджують 76% усіх реакцій, що спрямовані на очищення української мови від зросійщених форм та вживання унормованого варіанту лексеми. Вибір реакції *«фаворит»* (22%) у ближній периферії доводить про розуміння опитаними винятковості, прихильності, що в цілому є маркером нерівного ставлення у стосунках й віддаленості від книжного забарвлення. Результати дальньої периферії вказують на демінутиви *«мазунчик»*, *«пестун»*, що характерні українській етнокультурі. З'ява в реакціях дальньої периферії одиниць *«красава»*, *«любимка»* доводить про вплив соціальних мереж на мовлення нового покоління. Експресивним виявився діалектизм *«циндра»*, що передає негативне забарвлення в оцінюванні вередливої, примхливої дитини.

У романі «Собор» Олесь Гончар використовує слово-стимул *«нахлібник»*, що викликало в реципієнтів три реакції, як-от: *«утриманець»* (60, 20%), *«дармоїд»* (57, 19%), *«паразит»* (45, 15%). Сумарно 162 збіги, або 54%. Близня периферія є синонімічною з ядерною і доповнює окремі характеристики, зокрема: *«безробітний»* (15, 5%), *«ледар»* (30, 10%), *«лінивий»* (15, 5%), *«годованець»* (18, 6%), що сумарно має 78 збігів, або 26%. Дальня периферія представлена малочисельними збігами, що доповнюють ядро асоціативного поля, зокрема *«трутень»* (15, 5%), *«невдаха»* (9, 3%), *«альфонс»* (6, 2%), *«лінивець»* (9, 3%), *«халевник»* (12, 4%), *«спиногриз»* (9, 3%). Дальня периферія усього має 60 збігів, або 20%. Отже, результати проведеного анкетування підтверджують розуміння сучасною молоддю лексеми *«нахлібник»* крізь призму соціальної маркованості, що розглядається як результат експлуатації результатів чужої праці. Водночас зауважимо, що реакції ближньої периферії вказують на розширення периферії, вказуючи на причини нестабільного життя. Окремі реакції (*«паразит»*, *«трутень»*) доводять про збереження тенденції носіїв мови називати негативні явища в суспільстві зооморфними метафорами. Дальня периферія містить оцінні судження опитаних про спосіб існування коштом інших *«альфонс»* – *«спиногриз»* – *«невдаха»*, що завжди негативно сприймалося суспільством.

За результатами асоціативного експерименту слово-стимул *«невтомниця»* респонденти сприймають цілком об'єктивно й унормовано. Ядром асоціативного поля стала стилістично нейтральна лексема *«жінка»* (90 реакцій, 30%). До ближньої периферії увійшли слова з найвищою частотністю збігів, що сумарно охоплюють 117 відповідей (39%): *«працівниця»* (30; 10%), *«робітниця»* (30; 10%), *«молодиця»* (30; 10%), *«баба»* (27; 9%). Дальню периферію об'єднує корпус реакцій, що сумарно має 93 збіги, або 31%, як-от: *«наполеглива»* (15; 5%), *«невгамовна»* (15; 5%), *«повна»* (9; 3%), *«бабця»* (15; 5%), *«бабуся»* (15; 5%), *«жіночка»* (15; 5%), *«бабище»* (6; 2%), *«повнотіла»* (3; 1%). Отже, отримані результати підтверджують, що в цілому сучасна молодь нейтрально та прагматично ставиться до намірів захоплено віддаватися роботі, маркуючи через фемінітиви з опорою на вікові особливості, власний життєвий досвід та конотації професійної діяльності.

Слово-стимул *«переучка»* в авторському тексті має негативну конотацію. Ядро асоціації сформували дві реакції – *«ботан»* та *«заучка»*. Кожна з них отримала однакову кількість реакцій, що сумарно становить 76 відповідей, або 25%. До ближньої периферії увійшли 155 слів-реакцій – 52%, як-от: *«перекваліфікантка»* – 34 (11,3%); *«студент»* – 25 (8,3%); *«відмінниця»* – 22 (7,3%); *«новачок»* – 20 (6,7%); *«самоучка»* – 18 (6%);

«учениця» – 15 (5%); «зубрила» – 11 (3,7%); «перевчений» – 10 (3,3%). На дальній периферії маємо нечастотні збіги реакцій, що становлять 44, або 15%, як-от: «адаптивна», «бабця», «боржниця», «всезнайко», «вчений», «вчитель», «гідроцефал», «двієчник», «панночка», «мучениця», «навчена», «новознавець», «кваліфікований», «новоучка», «нанововченець», «невдаха», «перероблювачка», «престаранець», «переучка», «перфекціоніст», «реорганізаторка», «Re-leamer». Іррелевантними виявилися 25 реакцій, або 8,3%. Отже, аналіз відповідей респондентів підтвердив трансформацію слова-стимулу «переучка» з ідеологізованого суспільства в реалії сучасного освітнього процесу.

Слово-стимул «**підтопталець**» викликало в нового покоління реакції, що в цілому зберегли авторське ставлення. Так, результати опитування показали, що ядром асоціативного поля стала реакція «старий» (156 вияви, 52%). Близню периферію сформували 123 реакції, або 41%, як-от: «підстаркуватий» (36, 12%), «пригнічений» (33, 11%) «літній» (27, 9%), «зношенець» (27, 9%). Дальню периферію сформувала 21 реакція, або 7%, як-от: «знесиленний» (6, 2%), «принижений» (6, 2%), «затопталець» (3, 1%), «зневажений» (3, 1%), «старець» (3, 1%). Результати підтвердили розуміння новим поколінням авторської конотації стимулу «**підтопталець**», що асоціюється з віком, зокрема близня периферія доповнює ядро синонімами та розкриває психічний та фізичний стан. Тоді як до дальньої периферії увійшли поодинокі вияви, що схарактеризували похилий вік та відчуття через втому та стан здоров'я.

Слово-стимул «**пожирач**», безумовно, в авторському тексті має негативну конотацію. За результатами експерименту, ядром асоціативного поля стала лексема «**ненажеря**» (81, або 27%), що актуалізує характеристику людської поведінки. Близню периферію становить парадигма «поглинач / поглатитель» (28 збігів – 9%). Певні зрушення зафіксовано на морфологічному рівні: слова «ненаситний» і «голодний» (сумарно 24 відповіді – 8%) зазнали субстантивації, тобто перейшли з розряду прикметників і набули значення іменників. Лексеми «споживач», «обжирало» та «хижак» отримали сумарно 27 виявів (9%). Зауважимо, що 10% відповідей (30 одиниць) виявилися іррелевантними, так як містять розлогі пояснення, виражені складними синтаксичними структурами. Решта 110 реакцій (37%) мають низьку частотність, серед них виокремлюються оцінні назви та прецедентні феномени, як-от: «ласун», «товстун» (по 4), «диявол», «нечисть», «смерть», «прожора», «гурманство», «вамп» (по 2), а також одиничні реакції: «агресор», «американець», «чудовисько», «ворог», «гурман», «чупакабра», «Шрек». До унікальних авторських новоутворень (оказіоналізмів) належать лексеми:

«зжирач», «поїдач», «проковтувач» (по 2), «переїдач» та «блюдоман». Загалом відповіді засвідчують активне накладання на асоціативне поле медійного та побутового досвіду.

Слово-стимул **«роботяга»** має в асоціативному полі ядро з чотирьох реакцій зі схожими виявами, як-от: *«трудяга»* (51, 17%), *«трудівник»* (54, 18%), *«працівник»* (45, 15%), *«працьовитий»* (60, 20%). Сумарно 210 реакцій, або 70%. Близня периферія має такі вияви: *«працелюб»* (21, 7%), *«трудолюб»* (15, 5%), *«трудоголік»* (18, 6%), що разом становить 54 реакції, або 18%. Дальня периферія становить 36 виявів, або 12%, а саме: *«робітник»* (9, 3%), *«будівельник»* (9, 3%), *«шахтар»* (6, 2%), *«стаханівець»* (3, 1%), *«менеджер»* (3, 1%), *«воркер»* (3, 1%), *«волонтер»* (3, 1%). Отже, в асоціаціях зафіксовано позитивну конотацію в розумінні внутрішніх цінностей людини, яка самовіддано працює. Близня периферія представлена реакціями, що підтверджують надмірне ставлення до праці та її культури. Дальня периферія має реакції, що охоплюють різні історичні пласти, зокрема наслідком радянського періоду став вибір *«стаханівець»* (1%), також реакції індустріалізації, як-от: *«робітник»* (3%), *«будівельник»* (3%), *«шахтар»* (2%). Малочисельні реакції *«менеджер»* (1%), *«воркер»* (1%), *«волонтер»* (1%) навпаки підтверджують інтеграцію глобалізаційних викликів у мовну свідомість нового покоління, яке іронічно може маркувати *«роботягою»* працівника офісу, *«волонтера»*, хто вражає виконанням місії або професійних завдань.

Слово-стимул **«розумака»** в романі «Собор» Олеся Гончара слугує засобом експресивної оцінки інтелектуальних можливостей. За результатами опитування, ядро асоціативного поля становить реакція **«розумник»** (126 відповідей – 42%), що демонструє позитивну оцінку респондентів. Близню периферію *«інтелектуал»* (51, або 17%), *«мудрець»* (27, або 9%), *«кмітливість»* (15, або 5%), *«ерудит»* (9, або 3%), *«геній»* (9, або 3%), *«відмінник»* (15, або 5%), *«всезнайко»* (12, або 4%). Сумарно 138 виявів – 46%. Дальня периферія продемонструвала 36 виявів, або 12%, а саме: *«книголюб»* (3, або 1%), *«студент»* (3, або 1%), *«тямуций»* (3, або 1%), *«мудрагель»* (3, або 1%), *«читач»* (3, або 1%), *«начитаний»* (6, або 2%), *«мудрак»* (3, або 1%), *«метикуватий»* (3, або 1%), *«ботан»* (3, або 1%), *«душніла»* (3, або 1%), *«вундеркінд»* (3, або 1%). Отже, результати експерименту в реакціях ядра та ближньої периферії асоціативного поля показали чітку меліорацію конотації з відсутністю іронії, хитрості, скептизму, таким чином нове покоління носіїв української мови з повагою ставиться до знань. Наявність у ближній периферії реакцій *«відмінник»* (5%), *«всезнайко»* (4%) посилює прагматичність в оцінюванні, додаючи відтінку шкільного контексту. Водночас реакції

дальньої периферії засвідчили перетин шарів лексики розмовного стилю, характерного ідіостилу письменника Олеся Гончара «мудрак» (1%), «метукуватий» (1%), «мудрагель» (1%), та молодіжного сленгу «ботан» (1%), «душиніла» (1%). Такі малочастотні збіги схарактеризували негативне ставлення до інтелектуальних виявів як нецікавого напрямку в діяльності, що потребує глибокого занурення в освітній простір.

Стилістично нейтральне слово-стимул «розпитувач» викликало у свідомості опитаних чітко окреслені професійні та поведінкові асоціації. Ядерними виявилися реакції «допитливий» (78, або 26%), «журналіст» (78, 26%), ближче до ядерних реакцій помічено реакцію «допитувач» (49 відповідей – 16%) та «зацікавлений» (41 відповідь – 14%). Меншу частотність виявила лексема «інтерв'юер» (32 відповіді – 10%). Однакову кількість реакцій отримали слова «слідчий», «дослідник», «запитувач» та «цікавець» (сумарно 33 відповіді – 11%). В асоціативному полі лексеми «розпитувач» домінує антропоцентричний вектор (образ людини), що підтверджує високий рівень соціокультурної та літературної компетентності молоді, а також очевидний вплив класичних текстів на їхній ментальний лексикон.

Слово-стимул «руйнач» в асоціаціях сучасного студента підкреслює збіги з авторською ідеєю засудження тих, хто нищить культурну пам'ять нації. Ядро асоціації становить «руйнівник» (104 відповіді – 35%), що в цілому збігається з авторською позицією. На периферії – 113 слів-реакцій 38%, як-от: «знищувач» (38 відповідей – 13%); «війна» – 30 (10%); «нищівник» (22)/ «нищитель» (8) (30 – 10%), «русня» – 15 (5%). Однакову кількість реакцій, що сумарно представлене 48 відповідями (16%) мають слова-стимули «путін», «вандал». На периферії домінують реакції, що в цілому конкретизують діяльність, доповнюють характеристику людини та мають збіги, що сумарно нараховує 35 слів-реакцій (11%), як-от: «агресор», «бунтар», «винищувач», «лиходій», «спустошувач», «терорист». Отже, слово-стимул «руйнач» в реаліях сьогодення, окрім ядерної реакції, називає ворогів сучасності «путін», «русня», «ракета», що руйнують українські собори, міста й села за допомогою ракет.

Аналіз опитування показав такі результати щодо слова-стимулу «служака». Ядро асоціації становить цілком нейтральне слово-реакція «службовець» (76 відповідей (25%)), що підтверджує в цілому нейтральне сприйняття сучасною молоддю процесу виконання професійних обов'язків. Водночас поєднання слів-реакцій – 98 (32%) сумарно вказує на розуміння респондентами ознак меншовартості, як-от: «слуга» – 45 (15%); «раб» – 28 (9%); «прислуга» – 25 (8%). Отже, бачимо, що сучасна молодь чітко розпізнає та характеризує «рабів системи». На периферії асоціацій є цікаві малочисельні

збіги 100 слів-реакцій (33%), що можна згрупувати в образ самовідданого «служаски», як-от: «відданий», «вояка», «досвідчений», «помічник». Другий образ – бюрократи-підлабузники, а саме: «підлеглий», «службіст», «служник», «служитель», «вистугач», «вистужник», «кар'єрист», «шістка». Віддаленими від ближньої периферії виявилися 26 реакцій – 9%, що належать до стилістично нейтральних одиниць, як-от: «покоївка», «воїн», «солдат», «робітник», «чиновник», «працівник». Отже, результати експерименту підтверджують втрату позитивного конотативного забарвлення та зміщення або трансформацію в негативний простір «рабів системи».

Слово-стимул «старцюга» в романі Олеся Гончара має негативну конотацію, що, безумовно, позначено в реакціях реципієнтів. Ядром асоціативного поля стали декілька лексем із майже близькими кількісними реакціями, а саме: «старий» (66, 22%), «дід» (48, 16%), «старець» (60, 20%), разом 174 збіги, або 58%. Ближня периферія має «жебрак» (27, 9%), «літній» (24, 8%), «пенсіонер» (21, 7%), «стариган» (21, 7%), що сумарно становить 93 вияви, або 31%. Дальню периферію поєднує 33 одиниці (11%), а саме: «скуф» (3, 1%), «вчений» (3, 1%), «бідняк» (9, 3%), «мудрець» (3, 1%), «злидар» (9, 3%), «священник» (6, 2%). Отже, за результатами асоціативного експерименту, стимул «старцюга» в ядерних реакціях сучасних реципієнтів виявив зсув до позитивної конотації, що характеризує вікові можливості «старий» (22%), «дід» (16%), «старець» (20%). Водночас крізь призму реалій сьогодення реципієнти в ближній периферії використали реакції «пенсіонер» (7%), «жебрак» (9%), «скуф» (1%), що вказує на уміння прагматично маркувати матеріальні ресурси старшого віку та певні труднощі через низькі статки.

Олесь Гончар у романі «Собор» зсередини розкрив руйнівну силу радянського бюрократизму. Зокрема, лексема-стимул «тунеядка» для молодого покоління, яке народилося в період демократичних змін, слугує одиницею ідеологічного таврування радянщини. Експериментальне дослідження згаданої вище рецепції показало ядро асоціації «ледарка» (65 збігів, або 22%), що підтверджує в цілому збіги з авторською оцінкою лінивої людини. Водночас інші 113 реакцій (38%), як-от: «безробітня», «безробітний» 48 збігів (16%), «нероба» 21(7%), «лінива»/ «лінивець» 18 (6%), «дармоїдка» 16 збігів (5%), «ледача» 10 (3%) доповнюють конотацію синонімами з оцінною реакцією і є ближньою периферією. Але 122 реакції (41%) поєднують малочисельні збіги, що доповнюють характеристику дальньої периферії, як-от: «утриманка», «ледацюга» по 8 – 3%), «паразитка» (7 – 2%), «бездільність», «нахлібниця», «безсправниця», «тинярка», «бандикарка», «лежибока», «ледащиця», «бездільна», «п'яниця», «фривольниця» по 2 збіги.

Слово-стимул *«фальшивець»* викликав у реципієнтів різні реакції. Ядром асоціативного поля стала реакція *«несправжній»* (156 виявів, 52%). Близня периферія сумарно представили 123 вияви, або 41%, як-от: *«агент»* (36, 12%), *«літній»* (27, 9%), *«зношенець»* (27, 9%), *«пригнічений»* (33, 11%). Дальня периферія має 21 вияв, або 7%, як-от: *«принижений»* (6, 2%), *«старець»* (9, 3%), *«самотній»* (3, 1%), *«затоптанець»* (3, 1%). За результатами проведеного анкетування, ядерна реакція має чітко виражену одиницю. Близня периферія представлена асоціаціями, що мають зміщення у площину з віковими та фізичними обмеженнями та зломаною долею.

Слово-стимул *«чеснюга»* автор використовує для характеристики позитивного персонажа роману. За результатами асоціативного експерименту, ядром асоціативного поля стала реакція *«чесний»* (135 відповідей, або 45%). Близню периферію сформували лексеми *«правдолюб»* (42, 14%), *«правдивий»* (27, 9%), *«відвертий»* (15, 5%), *«правдивець»* (18, 6%), *«правдомовець»* (21, 7%). Сумарно 123 вияви, або 41%. Дальню периферію сформували 42 реакції, або 14%, як-от: *«правдоріз»* (3, 1%), *«правдоруб»* (6, 2%), *«праведник»* (3, 1%), *«цирий»* (9, 3%), *«справедливий»* (6, 2%), *«антибрехун»* (3, 1%), *«благородний»* (3, 1%), *«добродій»* (3, 1%), *«циряк»* (3, 1%), *«honest»* (3, 1%). Результати проведеного опитування виявили в цілому позитивну конотацію асоціації *«чеснюга»*, що підтверджує ядерна реакція *«чесний»* (45%). Близня та дальня периферії виявили синонімічні реакції, що поширили усталеність стимулу *«чеснюга»* як носія абсолютної правди. Водночас вплив глобалізаційних змін посилив як використання питомих розмовних одиниць *«добродій»* (1%), *«циряк»* (1%), *«антибрехун»* (1%), так і запозичених лексем *«honest»* (1%).

За результатами опитування, слово-реакція *«дослідниця»* (78, або 26%) стало ядром асоціативного поля *«шукальниця»*. Ставлення сучасного покоління до пошуку життєвих цінностей відображено в іншій групі слів-реакцій, що входять до ближньої периферії та сумарно поєднують 83 відповіді, або 28%, а саме: *«шукачка»* – 44, *«пошуковиця»* – 25, *«мандрівниця»* – 14. Більш віддалена група слів-реакцій, нараховує сумарно 81 одиницю слів-реакцій, або 27%, а саме: *«детектив»* – 22, *«археологиня»* – 10, *«допитлива»* – 10, *«слідча»* – 10, *«наполеглива»* – 10, *«невтомниця»* – 10, *«пригодниця»* – 9. Віддалена периферія представлена малочисельними збігами, зокрема мають по 3 збіги слова-реакції, що сумарно поєднують 33 вияви, або 11%, а саме: *«винахідниця»*, *«подорожувальниця»*, *«журналістка»*, *«збирачка»*, *«науковиця»*, *«нишпівка»*, *«розвідниця»*, *«рекрутерка»*, *«рісьорчер»*, *«заблуда»*, *«поліцейська»*. Найменша кількість

слів-реакцій, що входять до віддаленої периферії сумарно становить 25 одиниць, або 8%, як-от: «цілеспрямована», «шпигунка», «блукальниця», «блукачка», «винахідниця», «детектив», «гугл». Отже, результати експерименту показали розмитість ядра «дослідниця» (26%) через низьку стереотипність стимулу «шукальниця». У ближній периферії домінували фемінітиви («шукачка», «пошуковиця», «мандрівниця») 28%, зокрема реакція «шукачка» виявилася більш виразною (15%). Дальня периферія показала менш частотні збіги реакцій, які групуємо на такі сектори: науковий («археологиня», «винахідниця», «дослідниця», «науковиця»), детективний («нишпирка», «розвідниця», «поліцейська», «шпигунка»), мандрівний («подорожувальниця», «пригодниця», «блукальниця», «блукачка», «заблуда»), особливості вдачі («допитлива», «наполеглива», «невтомниця», «цілеспрямована»). Менш частотні реакції стосуються сфер діяльності нового покоління («рекрутерка», «рісьорчер», «гугл»).

Отже, мовні реакції збігаються з авторською думкою, водночас більшість реакцій опитаних підтверджують меліорацію поглядів в асоціаціях молоді.

2. Дериваційні виміри в асоціаціях молодіжного мовлення

Глобалізаційні зрушення мають позитивний вплив на мовлення нового покоління, адже «невпинний плин мовної ріки віддзеркалює постійні зміни в житті суспільства», про що доводять заміщення «соціально-культурних орієнтирів, еволюція мови помітна й на значно менших часових відтинках»¹⁵. Відомо, що «найбільше можливостей для пошуків індивідуального стилю й, відповідно, для реалізації мовної моди має художній стиль»¹⁶. Проведене дослідження розкриває реакції мовної свідомості носіїв мови, дозволяє зіставити їх із теоретичними засадами деривації, до того ж «важливим показником нормативності мовних одиниць є традиція вживання в літературній мові»¹⁷. У період глобалізаційних зрушень зросла кількість дериватів, що утворилися шляхом складання (осново- чи словоскладання).

Такі похідні одиниці є ознакою української дериватології на сучасному етапі. Можливість поєднувати оцінний компонент із нейтральною формою дає підстави доводити, що кількісно такі деривати зростатимуть, оскільки спочатку їхня з'ява належить розмовному стилю. Свого часу «у дослідженнях дериватологів, неологів (К. Г. Городенська,

¹⁵ Літературна норма і мовна практика : монографія / за ред. С. Я. Єрмоленко. Ніжин : ТОВ «Видавництво» «Аспект-Поліграф». 2013. С. 16.

¹⁶ Там само, С. 291.

¹⁷ Там само, С. 182.

Є. А. Карпіловська, Н. Ф. Клименко) визначено, що продуктивним способом творення нових слів є юкстапозиція¹⁸.

Так, проведене дослідження підтверджує продуктивність творення нових слів способом складання. Слово-стимул «*блукач*» викликало асоціації «*аскет-самітник*» (3%) та «*мігрант-скиталець*» (3%), що мають по два компоненти, один з яких є опорним словом «*аскет*», «*мігрант*», а інший – характеризатор «*самітник*», «*скиталець*». Реципієнти завдяки юкстапозитам підкреслили життєву вдачу людини, її цінності, спосіб існування: як-от «*музикант-початківець*» (3%) (реакція на стимул «*бренькач*»), «*дівчина-кокетка*» (3%) (реакція на стимул «*легковажниця*»). Зазначимо, що характеризатор маркує рівень виконавських умінь, або поведінкову модель. Таким чином, дериваційні потенції юкстапозитів зростатимуть через конотації оцінного компоненту, що є обов'язковим у маркованій номінації. Експеримент підтверджує продуктивність утворення нових слів способом складання, або композити. Так, опитані студенти до слова-стимулу «*бабеха*» визначили ядром асоціативного поля реакцію «*повнотіла*» (40%), дериват «*повновида*» (20%) сформував дальню периферію; стилістично забарвлена лексема «*дармоїдка*» (5%) стала реакцією на слово-стимул «*тунейдка*»; «*вертихвістка*» (8%), «*вітрогонка*» (3%), «*пустодумка*» (2%) – на стимул «*легковажниця*»; «*правдоруб*» (2%), «*правдоріз*» (1%) – на стимул «*чеснога*», «*нанововченець*» (0,3%) – «*переучка*»; реакції на стимул «*нахлібник*» – «*дармоїд*», «*спиногриз*», стимул «*чеснога*» – «*правдолюб*», «*правдоріз*», «*правдомовець*». Отже, зафіксовано, що композити в реакціях нового покоління виявили продуктивність, завдяки стисло утвореній реакції та економії мовного ресурсу, що дозволяє посилити стилістичне забарвлення оцінним компонентом. Отож, складання як спосіб творення нових слів шляхом злиття відомих в узусі назв дав змогу дібрати реакцію на відомі в мовній практиці стимули.

Зазначимо, що глобалізаційні зміни посилили динаміку вживання фемінітивів, про що зазначено у праці «лексична норма модифікується через активність іменникових дериватів зі значенням особа жіночої статі»¹⁹. Помічено, що серед реакцій на стимули «*баламутка*», «*кокетуха*», «*легковажниця*», «*невтомниця*», «*тунейдка*», «*шукальниця*» виявлено фемінітиви із продуктивним питомим афіксом *-к-*, як-от: «*пліткарка*», «*кокетка*» (до слова-стимулу «*кокетуха*» (22%). Таким чином, опитані надали перевагу стилістично нейтральній граматичній формі з афіксом

¹⁸ Там само, С. 84.

¹⁹ Літературна норма і мовна практика : монографія / за ред. С. Я. Єрмоленко. Ніжин : ТОВ «Видавництво» «Аспект-Поліграф». 2013. С. 83.

-к-, а не **-ух-**, що є стилістичною забарвленою одиницею та належить авторському ідіостилію. Загальновідомо, словотвірний тип «іменників-фемінітивів з суфіксом **-ух-** належить до малопродуктивних»²⁰, проте в ідіостилію автора мав частотність вживання завдяки експресивному вираженню номінації жінки, «і хоч кожне слово індивідуальне, але воно і повторне, бо зразок його будови завжди діє доти, доки воно сприймається як похідне»²¹. Слово-реакція *«ледарка»* (22%) стало ядром асоціативного поля *«тунейдка»*, тоді як реакції з малочисельними збігами *«утриманка»*, (3%), *«паразитка»* (2%), *«тинярка»* (1%), *«байдикарка»* (1%) мають афікс **-к-**. Такий суфікс зафіксовано в реакціях на слово-стимул *«баламутка»*, зокрема у ближній периферії (18%), як-от: *«бунтарка»*, *«пустунка»*, *«провокаторка»*. Тоді як дальня периферія становить (13%) реакцій, а саме: *«інтригантка»*, *«підбурювачка»*, *«шахрайка»*, *«хитрунка»*. У реакціях на лексему-стимул *«легковажниця»* зафіксовано стилістично марковані одиниці розмовного стилю, що мають афікс **-к-**: *«гультяйка»* (3%), *«фліртунка»* (3%); на слово-стимул *«шукальниця»* – (18%) *«збирачка»*, *«шукачка»*, *«журналістка»*, *«нишпінка»*, *«рекрутерка»*. Зауважимо, що результати експерименту дають підстави стверджувати про наявність варіантності у словах-реакціях на окремі стимули. Зокрема, в реакціях на лексему *«кокетуха»* фіксуємо *«кокетка»*, *«кокетниця»*, *«веселуха»*, *«веселунка»*. Тобто граматичні варіанти слова з афіксами **-иц-**, **-ух-**, **-к-** маркують насамперед стилістичну розкутість у виборі словотвірних типів, проте загальновідомо, «варіантність можна розглядати як надлишковість»²². Відповідно маємо знати про обрання словотвірного типу, що в українській мові «вибір типів у нас досить вільний, але й обмежений водночас, бо його система мови ніби задає наперед мовцеві для більшості випадків життя»²³. Зокрема зазначимо, що питома українські афікси **-ух-**, **-иц-** мають частотність у реакціях на стимул *«баламутка»*, як-от: *«бешкетниця»*, *«брехуха»*, *«говоруха»*, *«заколотниця»*, *«спокусниця»*. Разом 90 виявів, 30%. У реакціях на стимул *«тунейдка»* зафіксовано вияви (3%), що маркують фемінітиви, як-от: *«п'яниця»*, *«фривольниця»* *«бездільниця»*, *«нахлібниця»*, *«безсправниця»*. Тоді як слово-стимул *«шукальниця»* має не тільки ядерну реакцію з суфіксом **-иц-**, *«дослідниця»* (26%), а й вияви ближньої периферії – 24,3%, а саме: *«пошуковниця»*, *«мандрівниця»*,

²⁰ Клименко Н.Ф. Як народжується слово : монографія / за ред. Н. Ф. Клименко. Київ : Академперіодика. 2017. С. 194.

²¹ Там само, С. 198.

²² Літературна норма і мовна практика : монографія / за ред. С. Я. Єрмоленко. Ніжин : ТОВ «Видавництво» «Аспект-Поліграф». 2013. С. 138.

²³ Клименко Н.Ф. Як народжується слово : монографія / за ред. Н. Ф. Клименко. Київ : Академперіодика. 2017. С. 194.

«невтомниця», «пригодниця», відповідно дальня периферія має 4%, а саме: «винахідниця», «подорожувальниця», «науковиця», «розвідниця». Отже, більшість зафіксованих реакцій у мовленні респондентів підтверджують стабільність вживання фемінітивів з суфіксами **-к-**, **-иц-**. Прикметно, що наповнення або збагачення «словникового складу в останні десятиліття відбувається за рахунок власних дериваційних ресурсів, насамперед «йдеться про різні способи морфологічного словотворення: складання слів та основ, афіксації (суфіксації та префіксації, а також безафіксні деривати)»²⁴.

Серед реакцій на стимул «бабеха» фіксуємо в дальній периферії аугментатив «бабище», з питомим оцінним афіксом **-иц-**, що додає експресивізації та доводить частотність уживання в розмовному стилі носіїв мови нового покоління. Тоді як реакція на інший стимул «блукач» має зміщення на нейтральний суфікс **-ик-** «мандрівник» (51%), на ближній периферії асоціації мали різні вияви (23%) з суфіксами **-ач-**, **-ак-**, **-ець-**, **-ик-**, **-ник-**, **-ист-**, **-ор-**, **-юг-**, як-от: «скитальник», «волоцюга», «навігатор», «шукач», «бурлака», «переселенець», «пошуковець», «турист», «кочівник». Продуктивність запозичених суфіксів зафіксовано в реакціях на стимул «бренькач», зокрема ядро асоціативного поля становить стилістично нейтральна одиниця «музикант» із запозиченим афіксом **-ант-** (59%), а також стимул «вимагач» ядро асоціативного поля формує лексема «шантажист» (23%). Тоді як у ближній периферії конкурують реакції «здирик / здирач» (8,3%) з афіксами **-ник-** та **-ач-**. Така варіантність підтверджує існування в узусі двох словотвірних типів. Зазначимо про однакову кількість частотних збігів виявлено серед таких одиниць, як-от: «рекети́р», «керівник», «хабарник» (8%), а також питомі суфікси **-ець-**, **-ик-** зафіксовано (3%) в реакціях «злочинець», «грабіжник» «розбійник». Варто зазначити про малочастотні реакції з питомими афіксами, що сукупно мають представлення 5,7%, серед яких фіксуємо як питомі **-ач-**, **-ар-**, **-ак-**, **-ит-**, **-ун-** («клян'ячка», «викладач», «требувач», «лихвар», «жебрак», «бандит», «хапун»), так і запозичені **-ант-**, **-ист-**, **-ер-**, **-ор-** («педант», «авантюрист», «брокер», «корупціонер», «тренер», «маніпулятор»). Отже, конкуренція запозичених афіксів цілком посилювалась в добу глобалізаційного тиску під впливом екстралінгвальних чинників. Реакції на слово-стимул «відищепок» мають ядро 66% із трьох одиниць, що є субстантивами, оскільки втратили граматичні ознак дієприкметника, прикметника та маркують людину, а саме: «небажаний»

²⁴ Літературна норма і мовна практика : монографія / за ред. С. Я. Єрмоленко. Ніжин : ТОВ «Видавництво» «Аспект-Поліграф». 2013. С.79.

(23%), «відкинутий» (22%), а також реакцію дальньої периферії «зайвий» (2%), тоді як «вигнанець» (21%) з питомим афіксом **-ець-**, мотивований дісприкметником **вигнаний**. Близня та дальня периферія цього асоціативного поля має такі реакції, а саме: «відчуженець» (9%), «самітник» (9%), «одинак» (8%), «пустельник» (2%), «чужак» (2%), що підтверджують використання питомих суфіксів **-ець-, -ик-, -ак-**.

Ядро асоціативного поля стимулу «**дошкульник**» має вияви з афіксами **-ач-** та **-ан-** має три збіги реакцій, як-от: «набридач» (21%), «допікач» (19%), «критикан» (22%). Реакція «поганець» (9%), що представлена у ближній периферії, а також дальньої периферії, а саме: «знущальник» (21%), «зловредник» (2%), «зачіпака» (2%), «провокатор» (2%), «задирака» (1%), «гостромовець» (1%) підтверджують свідоме використання внутрішньомовного ресурсу. Отже, за результатами опитування фіксуємо тільки одну іншомовну реакцію «аб'юзер» (1%), тоді як усі інші є питома українськими та стилістично забарвленими. Ядро асоціативного поля стимулу «**інтелектуал**» представлене субстантивом «**розумний**» (36%) та «**розумник**» (27%), що сумарно становить 63%. Близня периферія має реакції з афіксами **-ець-, -тель-, -ит-**, що маркують стилістично нейтральні одиниці, а саме: «мудрець» (6%), «мислитель» (6%), «ерудит» (6%). Тоді як дальня периферія представлена не тільки стилістично нейтральними дериватами «професор» (5%), «письменник» (2%), а також забарвленими одиницями, що підсилюють реакцію суфіксом **-ак-** «розумака» (5%), префіксоїдом **мега-** («мега мозок») (3%). Слово-стимул «**нахлібник**» має три реакції з різними способами творення, одна реакція «утриманець» (20%) мотивована дієсловом утримувати та суфіксом **-ець-**, інша реакція «дармоїд» (19%). Зауважимо, що близня периферія має субстантиви «безробітний» (5%), «лінивий» (5%), а також деривати з суфіксом **-ар-** «ледар» (10%), **-ець-** «годованець» (6%), тоді як дальня периферія представлена реакціями «трутень» (5%), «невдаха» (3%), «альфонс» (2%), «ліновець» (3%), «халявник» (4%), «спиногриз» (3%).

Ядром асоціативного поля стимулу «**переучка**» стали реакції «**ботан**» та «**заучка**», що належать до стилістично маркованих одиниць розмовного стилю і мають 25% збігів, а також реакція ближньої периферії «зубрила» (3,7%). У реакціях ближньої периферії 48,3% збігів, що мають різні дериваційні похідні: суфіксально-префіксальним способом утворена одиниця «перекваліфікантка» (11,3%), «перевчений» (3,3%), «студент» (8,3%), «відмінниця» (7,3%); «новачок» (6,7%); «самоучка» (6%); «учениця» (5%). На дальній периферії маємо нечастотні слова-реакції (близько 15%) здебільшого стилістично нейтральні одиниці на позначення осіб із питомими афіксами, окрім запозиченої одиниці, а саме: «**Re-leamer**». Тоді

як реакція на стимул *«підтоптанець»* отримала ядро асоціативного поля – субстантив *«старий»* (52%), ближня периферія – *«підстаркуватий»* (12%), *«пригнічений»* (11%) *«літній»* (9%), а також мотивований дієсловом *зносити* з суфіксом *-ець* – *«зношенець»* (9%). У дальній периферії малочисельні збіги утворили субстантиви *«знесилений»* (2%), *«принижений»* (2%), *«зневажений»* (1%), а також похідні деривати з афіксом *-ець-* – *«затоптанець»* (1%), *«старець»* (1%). Тоді як ядром асоціативного поля стимулу *«пожирач»* стала реакція *«ненажера»* (27%), у ближній периферії фіксуємо варіативність реакцій із суфіксами *-ач-* і *-тель-* *«поглинач/поглинатель»* (9%), відповідно у ближній периферії фіксуємо субстантиви *«ненаситний»* і *«голодний»* (8%), також стилістично нейтральні одиниці *«споживач»*, *«хижак»* та стилістично маркована одиниця з негативною конотацією *«обжирало»* (9%). Водночас 10% відповідей виявилися іррелевантними, проте у (37%) виявів фіксуємо питомий афікс *-ун-* *«ласун»*, *«товстун»* (2,7%). До унікальних авторських новоутворень (оказіоналізмів) належать похідні деривати, що мотивовані інфінітивами *зжирати*, *поїдати*, *проковтувати*, *переїдати* та афіксом *-ач-*, а саме: *«зжирач»*, *«поїдач»*, *«проковтувач»* (2%), *«переїдач»* (0,3%). Дериват *«блюдоман»* маркує захоплення людини. Реакція на стимул *«роботяга»* в асоціативному полі має стилістично забарвлені вияви зі словотвірним типом, що є аугментативом зі стилістично маркованим афіксом *-яг-*: *«трудяга»* (17%) та стилістично нейтральними *«трудівник»* (18%), *«працівник»* (15%), *«працьовитий»* (20%). Тоді як у ближній периферії фіксуємо композити, що характерні розмовному стилю: *«працелюб»* (7%), *«трудолюб»* (5%), *«трудоголік»* (6%).

Ядром стимулу *«розумака»* стала стилістично нейтральна реакція з афіксом *-ик-* – *«розумник»* (42%). Ближню периферію сформували 46% виявів стилістично нейтральних реакцій *«інтелектуал»* (17%), *«мудрець»* (9%), *«кмітливість»* (5%), *«ерудит»* (3%), *«геній»* (3%), *«відмінник»* (5%), *«всезнайко»* (4%). Дальня периферія має вияви, що характерні для молодіжного мовлення. Такі сленгізми мають стилістично забарвлені афікси *-ак-*, *-ан-* *-іл-* (*«мудрак»* (1%), *«ботан»* (1%), *«душніла»* (1%)). Серед утворених дериватів є композит *«книголюб»* (1%), також віддієслівний іменник з афіксом *-ач-* *«читач»* (1%), інші 7% – не мають вираженої словотвірної одиниці (*«начитаний»* (2%), *«студент»* (1%), *«тямущий»* (1%), *«мудрагель»* (1%), *«метикуватий»* (1%), *«вундеркінд»* (1%)). Опитані студенти виявили ядерну реакцію до стимулу *«розпитувач»* – субстантиви *«допитливий»* (26%) та *«журналіст»* (26%), у ближній периферії асоціативного поля стала реакція *«допитувач»* (16%) та субстантив *«зацікавлений»* (14%), відповідно дальню периферію представила реакція

«інтерв'юер» (10%). Незначну кількість виявили стилістично нейтральні реакції (11%) – субстантив «слідчий», а також афікси **-ник-**, **-ач-** та **-ець-**, а саме: «дослідник», «запитувач» та «цікавець». Отже, в асоціативному полі стимулу «розпитувач» домінують реакції, що належать до питомих словотвірних типів, а лише 10% – до запозичених («інтерв'юер»).

Сучасний читач ядром стимулу «руйнач» обрав дериват «руйнівник» (35%), що має стилістично нейтральний суфікс **-ик-**, тоді як ближня периферія асоціативного поля фіксує варіантність афіксів **-ач-**, **-ик-**, **-тель-** у реакціях «знищувач» (13%); «нищівник»/«нищитель» (10%), дальню периферію сформували реакції (11%) здебільшого з питомими афіксами **-ач-**, **-ар-**, **-ист-**, як-от: «агресор», «бунтар», «винищувач», «спустошувач», «терорист».

Ядром слова-стимулу «служака» є цілком нейтральне слово-реакція «службовець» (25%). Ближню периферію асоціації утворили (33%) реакції з питомими способами словотворення: стилістично нейтральні субстантиви («відданий», «підлеглий», «досвідчений»), стилістично забарвлені афіксальні деривати **-як-**, **-іст-/ист-**, **-ик-**, **-тель-**, **-ач-** («вояка», «службiст», «служник», «служитель», «вислугач», «вислужник», «кар'єрист»), тоді як віддалену периферію утворили стилістично нейтральні одиниці 9% («покоївка», «воїн», «солдат», «робітник», «чиновник», «працівник»).

Ядром асоціативного поля «старцюга» стали декілька стилістично нейтральних субстантивів 58% реакцій, а саме: «старий» (22%), «старець» (20%), «дід» (16%). До того ж субстантиви ближньої периферії «літній» (8%), «пенсіонер» (7%) та дальньої периферії «вчений» (1%), доповнюють ядерну реакцію. Інша реакція ближньої периферії сформувала стилістично забарвлену одиницю «стариган» (7%) з афіксом **-ан-**, що додає аугментативу відтінок згрубілості декілька стилістично нейтральних дериватів, як-от: «жебрак» (9%), тоді як дальню периферію представляють реакції з малоколікісними збігами (11%), а саме: «бідняк» (3%), «злидар» (3%), «священник» (2%), «скуф» (1%), «мудрець» (1%). Таким чином, суфікси **-ан-**, **ар-** **-як-**, посилюють стилістичне забарвлення, надають відтінку згрубілості та фамільярності.

В асоціативному полі слова-стимулу «фальшивець» ядром реакції став субстантив «несправжній» (52%), відповідно до ближньої та дальньої периферій увійшли стилістично нейтральні реакції, а саме: субстантиви «пригнічений» (11%), «літній» (9%), «принижений» (2%), «самотній» (1%), також нейтральні деривати «агент» (12%), «літній» (9%), «старець» (3%), і стилістично забарвлені, як-от: «зношенець» (9%), «затоптанець» (1%).

Ядром асоціативного поля слова-стимулу «*чеснюга*» став стилістично нейтральний субстантив «*чесний*» (45%), у ближній периферії – «*правдивий*» (9%), «*відвертий*» (5%), «*щирий*» (3%), «*справедливий*» (2%), «*благородний*» (1%), «*добродій*» (1%), до того ж ближню периферію сформували композити з коренем *правд*, а саме: «*правдолюб*» (14%), «*правдомовець*» (7%), а також композити дальньої периферії «*правдоруб*» (2%), «*правдоріз*» (1%). Стилiстично нейтральний дериват *правдивий* став твiрним для похiдного з афiксом *-ець-* «*правдивець*» (6%). Дальню периферію сформували 14% реакцій, як-от: «*праведник*» (1%), «*антибрехун*» (3, 1%), «*щиряк*» (3, 1%), «*honest*» (3, 1%). Суфікс *-як-* посилює основу якісного прикметника *щирий*. Оказіональний антонім «*антибрехун*» має префікс *анти-*, що сполучається із твірною дієслівною основою та питомим суфіксом *-ун-*, який належить до словотвірного типу, «коли характеризуємо людину як таку, що просто виконує дію»²⁵.

Вибір респондентами реакції ядра «*улюбленець*» (53%) та ближньої периферії «*улюблений*» (23%) на слово-стимул «*любимчик*», доводить про свідоме віддалення від зросійщеної форми з афiксом *-чик*, що підтверджує вибір новим поколінням тенденцій до «дерусифікації» словотвірної категорії назв особи в українському лексиконі²⁶. Таким чином, використання у мовленні субстантивів, що називають людину, використовуючи місткість ознаки як мотиватора номінації, розширює висловник розмовного стилю нового покоління. У дальній периферії маємо 2% рідковживаних збігів субстантивів, з-поміж яких є «*красава*», «*любимка*», також діалектизм «*циндра*» та фольклорні назви розпещених дітей, як-от: «*зірочка*», «*мазунець*», «*пестун*», що демонструє «стирання чітких меж між стилями, посилення стильової дифузності висловлювань, насичення їх субстандартними (соціолекти), розмовно-побутовими лексичними елементами», оскільки «у висловленні стала модною мовна розкутість, посилене протиставлення загальноприйнятим літературним канонам»²⁷.

Отже, реакції на стимули класичного твору українського письменника Олеся Гончара розкрили словотворчий потенціал ядерних суфіксів *-ан-, -ач-, -ець-, -ит-, -ник-, -к-, -иц-*. Окрім питомих суфіксів, що закріпили частотність уживання реципієнтами у виявах, помітними стали одиниці, утворені шляхом складання – композити та юкстапозити. Зафіксовані

²⁵ Клименко Н.Ф. Як народжується слово : монографія / за ред. Н. Ф. Клименко. Київ : Академперіодика. 2017. С. 194.

²⁶ Літературна норма і мовна практика : монографія / за ред. С. Я. Єрмоленко. Ніжин : ТОВ «Видавництво» «Аспект-Поліграф». 2013. С. 83.

²⁷ Там само, С. 126.

реакції, що постали шляхом конверсії, зокрема субстантивація. Так, ядром реакцій стали «субстантиви-індивіди, що маркують осіб за різними ознаками»²⁸.

ВИСНОВКИ

У результаті експериментального дослідження рецепції антропоцентричних номінацій роману «Собор» Олеся Гончара зафіксовано помітну тенденцію до певної меліорації семантики, що суттєво пом'якшує значення лексики класичного літературного твору у свідомості сучасного покоління. Рецепції на слова-стимули (27 лексичних одиниць), що характерні ідіостилью письменника, розкрили здатність нового покоління маркувати характер, інтереси та вдачу людини. Глобалізаційні виклики позитивно вплинули на вибір реакцій, що належать до питомої стилістично забарвленої або нейтральної лексики. Аналізуючи матеріал слів-реакцій, визначили ступінь адекватності відповідної реакції слову-подразнику, зокрема зафіксовано відмову від ідеологічних принципів, суголосність з авторською думкою, високу соціокультурну та літературну компетентність нового покоління, прагнення до оновлення сучасної комунікативної культури, віддалення від драматизації життєвих обставин, а навпаки устремління до створення атмосфери успіху та когнітивної переоцінки. Водночас слова-реакції підтвердили прагматичність намірів молодого покоління у ставленні до професійної діяльності з опорою на медійний та побутовий досвід.

У виявах, що подали студенти на слова-стимули, зафіксовано частотність вживання внутрішньомовного ресурсу, зокрема морфологічної деривації, також неморфологічної, що завдяки трансформації або конверсії збільшила висловник мовної спільноти. Ядерними стали морфеми **-ар-, -ак-, -ах-, -ач-, -ех-, -ець-, -ник-, -ик-, -иц-, -к-, -ух-, -юг-, -яг-, -як-** у продукованих словах-реакціях носіїв мови.

Чималий пласт продукованих дериватів зафіксовано в реакціях нового покоління, що маркує назв осіб за певними характеристиками способом складання – композити та юкстапозити. Метод «вільних асоціацій» показав перспективність тенденції щодо наповнення висловника складеними найменуваннями, що символізує мовомислення молодого покоління та спроможність невимушено продукувати слова-реакції.

²⁸ Заєць В. Г. Стилістичні функції конверсії в українських періодичних виданнях. *Лінгвістичні студії*. 2017. Вип. 7. С. 63.

АНОТАЦІЯ

Сучасна українська мова в часи глобалізаційних змін здатна відображати мовну реакцію на ідіостиль класика літератури О. Гончара. У результаті проведеного експерименту запропоновано новому поколінню проаналізувати антропоцентричну лексику, що називає діячів та носіїв ознак. Було відібрано 27 слів-стимулів з роману «Собор» О. Гончара, а саме: *бабеха, баламутка, бідолаха, блукач, бренькач, вимагач, відщепок, дошкульник, інтелектуал, кокетуха, легковажниця, любимчик, нахлібник, невомниця, переучка, підтопталець, пожирач, роботяга, розумака, розпитувач, руйнач, служака, старцюга, тунейда, фальшивець, чеснюга, шукальниця*. Респондентами дібрано до кожного стимулу відповідно реакцію, яка викликала асоціацію. У результаті експерименту було побудовано асоціативні поля з ядерною та периферійною організацією для 27 слів-стимулів, серед яких ядерними виявилися такі реакції: «бабеха» – «повнотіла»; «баламутка» – «непосидько» і «пліткарка»; «бідолаха» – «нещасний»; «блукач» – «мандрівник»; «бренькач» – «музикант»; «вимагач» – «шантажист»; «відщепок» – «небажаний», «вигнанець», «відкинутий»; «дошкульник» – «набридач», «допікач», «критикан»; «інтелектуал» – «розумник», «розумний»; «кокетуха» – «кокетка»; «легковажниця» – «кокетка»; «любимчик» – «улюбленець»; «нахлібник» – «утриманець», «дармод», «паразит»; «невомниця» – «жінка»; «переучка» – «ботан», «заучка»; «підтопталець» – «старий»; «пожирач» – «ненажера», «роботяга» – «трудяга», «трудівник», «працівник», «працьовитий»; «розумака» – «розумник»; «розпитувач» – «допитливий», «журналіст»; «руйнач» – «руйнівник»; «служака» – «службовець»; «старцюга» – «старий», «старець», «дід»; «тунейда» – «ледарка»; «фальшивець» – «несправжній»; «чеснюга» – «чесний», «шукальниця» – «дослідниця». У результаті аналізу реакцій доведено частотність вживання морфологічної та неморфологічної деривації. Увагу зосереджено на трансформації або конверсії, що збільшила висловник мовної спільноти. Виявлено, що ядерними стали морфеми *-ар-, -ак-, -ах-, -ач-, -ех-, -ець-, -ник-, -ик-, -иц-, -к-, -ух-, -юг-, -яг-, -як-* у продукованих словах-реакціях носіїв мови. Зафіксовано чималий пласт продукованих дериватів, що маркують назви осіб за певними характеристиками способом складання. Перспективними видаються вияви та аналіз іншомовних реакцій та способи творення.

Література

1. Бутко С., Гурова О. Асоціативні поля лексем дівчина, дівчинка, дівча, діва, дівуля, діваха як репрезентанти української лінгвокультурної свідомості. *Slavia Orientalis*. 2022. Том LXXI. С. 175–191.
2. Городенська К. Г. Нові явища та процеси в українському словотворенні : динаміка чи деструкція словотвірних норм? *Українська мова*. 2013. С. 3–13.
3. Гончар О. Т. Собор : роман. Київ : Дніпро. 1989. 270 с.
4. Денисевич О. В. Моделі семантичної організації асоціативних полів рекламної лексики. Наукові записки кафедри слов'янських і германських мов : колективна монографія. Новоград-Волинський : НОВОград, 2019. С. 266–291.
5. Заєць В. Г. Стилiстичні функції конверсії в українських періодичних виданнях. *Лінгвістичні студії*. 2017. Вип. 7. С. 61–71.
6. Заєць І. Г. Структура та динаміка асоціативних полів лексем дівчина, жінка, хлопець, чоловік // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Мовознавство». № 11. 2010. Вип. 16. С. 127–133.
7. Капранов Я. В., Івановська Б. О., Малинюк І. В. Асоціативні реакції українців на слова стимули із семантикою резилентності: моделювання фрагментів індивідуальної свідомості. *Слобожанський науковий вісник*. Серія: Філологія, випуск 3. 2023. С. 41–46.
8. Карпіловська Є. А., Кислюк Л.П., Клименко Н.Ф. Система та структура української мови у функціонально-стильовому вимірі: монографія / відп. ред. Є. А. Карпіловська; підготувала. електрон. оригінал-макет Ю. О. Цигвінцева. Київ: Інститут української мови НАН України, 2024. 351 с.
9. Клименко Н. Ф. Як народжується слово : монографія / за ред. Н. Ф. Клименко. Київ : Академперіодика, 2017. С. 194.
10. Корольова В.В. Гендерні концепти в мовній свідомості сучасної молоді. *«Дослідження з лексикології і граматики української мови»*. 2014. Вип. 15, С. 11–17.
11. Літературна норма і мовна практика : монографія / за ред. С. Я. Єрмоленко. Ніжин : ТОВ «Видавництво» «Аспект-Поліграф». 2013. 320 с.
12. Лозова О. М. Методологія психосемантичних досліджень етносу : монографія. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2011. 176 с.
13. Недашківська Т. Є. Семантична конструкція асоціативного поля (на матеріалі асоціативного експерименту)// *Психолінгвістика. Psycholinguistic:*

[зб. наук. праць ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»]. Переяслав-Хмельницький. 2011. Вип. 7. С. 126–134.

14. Саєвич І. Г. Антропоцентризм у мові і мовознавстві. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія (мовознавство). 2015. С. 199–205.

15. Саєвич І. Г., Крилова М. І. Людина-митець у свідомості носіїв української мови (за результатами асоціативного експерименту). *Мовознавчий вісник*. Вип. 34. с. 56–63.

16. Bartmiński J. Podstawy lingwistycznych badań nad stereotypem – na przykładzie stereotypu matki. *Jezyk a kultura*. 1998. No 12. P. 63–83.

Information about the author:

Zaiets Valentyna,

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Faculty of Ukrainian Philology, Culture and Art

Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

18/2, Bulvarno-Kudriavska Street, Kyiv, Ukraine